

Emilė Jasulevičiūtė

Moksleivė, 18 m.

Traukinys

Viskas? Pasas ir bilietas atsidūrė mano rankose ir štai aš, dar nieko nespėjusi suprasti, įlipau į traukinį. Už kelių akimirkų jis pajudėjo, o mes pradėjome mojuoti. Nutolę nuo šurmulio vieni tyliai žiūri pro langus, kiti bendrauja tarpusavyje, o aš įsiropščiau į lovą antrame aukšte ir įsmeigusi akis į bėgius bandau suprasti. Bandau suprasti, į kokią didžiulę patirtį važiuoju, numatyti, koks jausmas įžengti į kapines Sibire, ką reiškia apkabinti savo brolių lietuvių, kuris taip ir negrižo namo... Tarp visų šių minčių girdžiu traukinio dundėjimą ir suprantu, kad važiuoju link Sibiro. Bijau. Labai nuoširdžiai bijau emocinio ir fizinio krūvio sintezės. Žinau, įveiksim. Bet lengva nebus.

Skrydis į Irkutską

Vos spėjame į lėktuvą ir tai kelia įtampą, tačiau komanda laikosi tvirtai. Atbėgę prie įlaipinimo vartų sužinom, kad laiko dar yra, tad trumpam atsiskiriu nuo komandos, prisėdu prie didelio lango, žiūriu į kylančius ir besileidžiančius lėktuvus ir kaupiuosi prieš būsimą skrydį. Pakeisime laiko juostas, išskridę vakare, nusileisime jau ryte... Vienas iš mūsų sakė: „Kai nusileisim jau bus kita diena. Išsimiegokit.“ Išskrendame 17:30, o nusileisim jau kitą dieną?! Panašu, kad tikrieji iššūkiai ir tikroji misija prasideda jau dabar.

Irkutskas-Gadalėjus

Ekspedicijai net neįsibėgėjus aš jau pasimečiau laike. Kelionė iš civilizacijos į Sibirą sunaikino bet kokius aiškumus mano galvoje. Skridome neaišku, ar dieną, ar naktį, o nusileidę sėdom į autobusiuką ir važiuom ilgai, ilgai... Sakau „ilgai“, nes laikas man jau nebeegzistavo, tačiau vieną momentą iš šio susipainiojimo laike prisimenu labai gerai. Kai nusileidome Irkutsko oro uoste, mus pasitiko dvi lietuvės! Jos bendravo su visa komanda, klausinėjo, apie mūsų planus, o aš tik žiūrėjau į moters

gintarinius papuošalus. Galva buvo visai tuščia, aš tik grožėjausi gintaru ir dar niekad jis man nebuvo toks gražus.

Gadalėjus

Po ilgos kelionės išlipu iš autobusiuko ir prisimindama menkas rusų kalbos žinias perskaitau – Gadalėjus. Tai reiškė, kad mes pasiekėm pirmąjį kaimelį. Man sudrebėjo širdis. Aš skaičiau apie šį kaimą archyvuose ir žinau, kad čia turėtų būti lietuvių kapinės... Įsikūrę ir sutvarkę visus reikalus dėl medienos kryžiams, einame apžiūrėti kapinių. Lietuvių kryžiai, jeigu dar galima juos taip vadinti, stovi kartu su pačių rusų kapinėmis, todėl teritorija nėra visiškai apleista. Bet mediniai kryžiai akivaizdžiai paliesti laiko... Stagarai ir nukritusios, supuvusios kryžmės arba visai ant žemės nugulę kryžiai. Visai šalia jų, plikame lauke, žaliuoja pušis. Visur aplink auga ryškiai raudonos žemuogės. Ir dar, visai čia pat ganosi karvės. Eini kapinėse ir saugaisi, kad neįžengtum į karvės mėšlą. Tokia štai akistata su Sibiru. Viduje sumaištis, kuri niekaip negali rasti jokių paaiškinimų galvoje, bet užima labai daug vietos širdyje. Gavę medieną pagaminame tris kryžius, ant savo pečių nešame juos į kapines, pastatome juos ir dar atstatome senuosius kryžius. Puošiame juos šaltkalvio sukurtomis saulutėmis: kiekvienas po vieną vinuką, tyliai ir tik su savo mintimis, mostas, po mosto užbaigiame kalti vinukus. Pakeliui į stovyklavietę atsigręžiu ir iš tolo matau didingą lietuvišką vaizdą – stovi trys maumedžio kryžiai. Tremtiniai pagerbti ir man šiek tiek ramiau.

Tulūnas

Į kapines atvykome viešuoju transportu. Vos už kelių žingsnių nuo stotelės įsikūrusios kapinės. Vos už kelių žingsnių! Bet vis tiek apleistos, sunkiai praeinamos ir beveik nematomos. Kaip taip gali būti? Sibire man dažnai kyla šis klausimas. Medžiai ir medeliai čia virto sparčiai, atstatėme seną, anksčiau lietuvių pastatytą kryžių. Darbų pabaigoje kalbėjomės apie tai, kaip skaudu matyti tokios būklės kapines, atviravo net stipriausi vyrai: „Sudrebino visą vidų.“

Jevdokimovas

Sulipam į didžiulę mašiną, prie jos prikabinta priekaba, o joje – valtis, į kurią sukišom ir kuprines. Važiuojam. Viskas, tuo pačiu ir mes, purtosi, viduje beprotiškai karšta, atrodo, kad baigiame iškvėpuoti visą deguonį, bet aš ir keli kiti vis tiek sugeba užmigti. Akivaizdu, kad nuovargis didėja labai sparčiai. Valtimi įveikę sraunią upę, nužingsniavę apie 5 kilometrus įsikuriame naujoje stovyklavietėje prie Jevdokimovo.

Kapai šioje gyvenvietėje kur kas didesni ir dar labiau apleisti nei matëm ankščiau. Suplanavę rytdienos darbus žingsniuojam namo. Jaučiuosi labai blogai, kaip ir visada, išėjus iš kapinių. Man labai sunku kalbėtis. Kitą rytą pradėjus tvarkyti kapines nuotaika negėrėjo, net norėjosi verkti. Jaučiuosi beviltiškai, kai negalime atkelti visų kryžių ir kai kuriuos paliekame gulėti, nes jie tokie supuvę, kad negalime jų judinti. Nežinau, kodėl šios dvi dienos buvo tokios. Privalėjau keisti savo mintis į pozityvesnes ir pradėjau skaičiuoti. Skaičiuojant senus ir naujus kryžius mūsų rankų pagalba į dangų buvo iškelta dvylika kryžių. O ekspedicija dar tik artėja prie įpusėjimo.

Susitikimas su lietuvio žmona ir jų dukra

„Buvau prie savo vyro kapo ir jam sakiau: tavo žemiečiai atvažiavo, o tu nesutiksi.“ Tai lietuvio žmonos žodžiai. Žodžiai, kuriuos moteris įterpė tarp eilės kitų, labai pozityvių pasakojimų, kuriuos lydėdavo nuoširdžios mamos ir dukros šypsenos. Ir vėl klausiu. Kaip taip įmanoma? Mes sėdėjome visi kartu, kažkur toli, toli nuo namų, su nepažįstamais žmonėmis ir jautėmės taip tarsi po kelių metų sutikę artimus giminaičius.

Žygis į Algotųjų

Rytas išaušo ir mes pradėjome žingsniuoti. Žingsniavome su medžiotoju priešakyje. Eiti buvo sunku, nes teko taupyti vandenį (vandens šaltinis buvo toliau nei planuota), o diena labai karšta. Einame per

smėlį, brūzgynus, balas, geležinkelį. Kai pasidaro sunku, nuleidžiu akis į savo ištinusias rankas ir žiūriu į apyrankes – vienos su lietuviška simbolika, kitos dovanotos draugų. Tada krentu į prisiminimus – atrodo vėl matau išlydinčias tremtinių, su kuriais bendravome, akis. Tikinčias, besididžiuojančias, tremtį mačiusias akis. Jaučiu tų žmonių apkabinimus. Tvirtus ir ilgus. Turbūt todėl, kad jie žino, kas yra Sibiras. Atsimenu jų baisius pasakojimus, kurie, atrodo, neturi pabaigos! Ką jiems teko išgyventi. Tada visai negaila savęs, nieko nebeskauda, ne taip ir trošku, nesunku eiti toliau.

Kai priėjome upelį aš ir Aurimas gėrėm vandenį tiesiai iš upelio, be JOKIO saiko. Tas jausmas, kurį jčiau, pagaliau gerdama vandenį buvo vienas geriausių mano gyvenime. Atsigaivinę ir pripildę vandens talpas ėjome toliau ir priėjome asfaltą. Juo ėjome ilgai ir tai jau buvo paskutinis lašas. Toks karštis tiesiog temdė akis – dabar jau kaitino ne tik saulė, bet ir įkaitęs asfaltas. Komandoje įsigalėjo tylą. Energijos pašnekesiams, juokui ar dainoms tiesiog nebeliko. Tad paskutinį kartą sustojame ties 32 kilometrų riba, pavėsyje atgauname jėgas ir ryžtingai susitariame, kad likusius 4 kilometrus įveiksime daugiau nebesustodami. Sunkiai keliamės ir pradėdam eiti, išlendam iš skersgatvio ir pro mus praskrieja autobusas. Galvoje, gerokai po laiko, sušmėžuoja mintis – reikėjo stabdyti. Nusivylusi einu toliau, bet po kelių akimirų pamatau, kad autobusas sustoja ir važiuoja atgal! Aš pradėjau verkėti. Tai buvo laimės ašaros, ir antras kartas per vieną dieną, kai jaučiu vieną iš geriausių jausmų savo gyvenime.

Algatujus

Įžengi į kapines, tiksliau, tau sako, kad esi kapinėse, ir pradedi ieškoti. Po kiek laiko ryškėja kryžių nuodėguliai. Kai kur dar stovintys, kai kur tiesiog sunkiai per tankų mišką matomi stagarai ant žemės. Jausmas tiesiog tragiškas. Komanda su ypatingu užsidegimu šią vietą pakeičia neatpažįstamai. Nejučiomis keliamo sau vis didesnius tikslus – jeigu pradžioje galvojome apie ploto aplink kryžius išskirtimą, tai eigoje išvalėme mišką iki pat keliuko. Jeigu planas buvo trys nauji kryžiai, tai

galutiniame rezultate jie dar ir apverti beržinėmis tvorelėmis. Galiausiai turime ryškų rezultatą – šventą akimirką, stebuklą. Stovime apsikabinę, visiškoje tyloje, vienas po kito kalame savo vinuką. Tai, ką padarėme čia, tiesiogine to žodžio prasme yra „Misiija Sibiras“. Ryte atėjau čia pabūti viena. Tiesiog buvau ir verkiau. Man labai gaila, kad šito aprašyti ar atpasakoti neįmanoma, tai tiesiog jausmas.

Kamenka

Sulaukę transporto pajudėjome link Kamenkos. Ilgas kelias buvo dar viena puiki galimybė patyrinėti Sibirą. Laikas čia sustojęs. Tarsi važiuočiau nesibaigiančia filmavimo aikštele. Miestai kelia dviprasmiškus jausmus, bet gamta labai graži. Nesibaigiančius violetinius laukus keičia kalnai horizonte, didingai plačios ir sraunios upės. Aišku, nuovargis didžiulis, todėl nuolat tenka spręsti dilemą, ar kelionę išnaudoti miegui, ar grožėtis vaizdais. Pasiekėme kapines, kurių vietą patikslino vietinis gyventojas. Einame gilyn ir galvojame, kur jis mus taip giliai veda. Pasirodo lietuviai ne tik miškuose, bet ir bendrose kapinėse su rusais sugeba rasti ypatingą kampelį savo kapams. „Štai čia ilsisi lietuviai“, – mums sako. Vaizdas atima žadą – atsiveria skardis, nuo kurio matyti miškai be pabaigos, ir labai aiškiai girdisi apačioje esančio upelio ošimas. Deja, ilgiau patyrinėję pastebim, kad supuvę ir nukritę kryžiai yra nugarmėję skardžiu žemyn. Komanda net nesuabejojus leidosi žemyn ir kartu su kryžiais ant pečių įkopė atgal. Gaila, dėl prastos būklės kryžiai ten nebeiškilo, bet po to, kai išpjovėme medžius ir išvalėme šią vietą, jie buvo sugrąžinti į kalno viršų.

Salanci

Komanda puikiai susidirbusi – įėję į kapines daug nesitariame, visi jau radom savo vietą, žinome savo funkcijas. Darbus atliekame greitai ir efektyviai, o atvažiuavę į Salanci kapines nerandame lietuviško kryžiaus. Nagrinėjome archyvus, todėl puikiai žinome, kad kryžius čia tikrai stovėjo, net turime nuotrauką, bandome identifikuoti tą vietą. Kol vieni ieško, kur tiksliai buvo daryta nuotrauka, kiti

ieško kryžiaus. Gal numestas aukštoje pievoje, gal šiukšlių kalnuose, gal miškelyje prie kapinių. Neradome. Bandome susitaikyti su šia mintim. Tyliai žiūrėdami pro langus važiuojame toliau. Mūsų misija reikalinga kur kas labiau, nei kada nors galėjau pagalvoti.

Porogas

Šioje gyvenvietėje mūsų laukė rusų šeima. Laukė taip, lyg mes būtume seniai matyti artimi giminiaičiai. Pavaišinti fantastiškai skaniu maistu, tarpusavyje šnekučiavomės lietuviškai. Rusė, išgirdusi lietuvių kalbą, pasakė, kad girdint mus, jos širdis apsipylė krauju, ji nusikėlė į savo jaunystę, kurioje labai dažnai girdėdavo lietuviškus žodžius.

Išėjome į Porogo kapines, pakeliui apžiūrėjome išlikusį tremtinių baraką, kurio priekinėje pusėje dabar yra įsikūrusi ligoninė. Kita barako dalis apleista. Man buvo siaubingai nemalonu vaikščioti po tas vietas, matyti kambarius, koridorius. Nejučiomis vaizduotėje kūrėsi vaizdai, kaip čia gyveno darbo ir alkio nualinti lietuviai, kiek jų buvo talpinama į tuos mažus kambarėlius. Nejauku. Pakeliui užsukome ir pas vieną šviesaus atminimo rusę. Ji sena, bet jos ryškūs atsiminimai kėlė labai šiltus jausmus. Lietuviai, pasak jos, į Sibirą atvežė kultūrą, vietinius išmokė auginti daržoves, jas marinuoti, kur kas efektyviau organizuoti lauko darbus. Lietuviai buvo tarsi vienas kumštis, jeigu įžeisi ar įskaudinsi vieną, nemalonumų turėsi su visais. Smagiausia buvo tai, kad ji atsimena daug lietuviškų žodžių ir net frazių: „einam dirbti“ arba „einam valgyti“. Jautriausias prisiminimas buvo apie tai, kaip lietuviai leido sekmadienius. Sakė, kad labai gražiai visi kartu giedodavo „Sveika Marija“.

Kapines matėme iš toli, o vaizdas vertė didžiulis. Iš labai toli mus pasitiko didžiulis lietuviškas kryžius, tad sutvarkę ten esančias kapavietes traukėme namų link.

Vesiolyj

Į Vesiolyj kapines kelias vedė per pelkę. Kai dvi dienas po kelis sykius per ją klampodavau, galvojau, kad tai truputį simboliška. Juk visa tai, ką pamačiau ir pajutau Sibire yra taip painu ir sudėtinga, kaip ir šita pelkė, kurios man nei karto nepavyko įveikti nesuslapus kojų. O nesuslapti nepavyko turbūt dėl to, kad mintys jau sukosi apie pabaigą. Ir nors savijauta vis primindavo, kad dvi savaitės Sibire reikalauja daugiau poilsio nei galime sau leisti, nors, atrodo, galėjome užmigti bet kur, tiesiog padėję galvą, suvokimas, kad tai paskutinės kapinės vertė tuštinti visus galimus energijos rezervus ir padaryti tai užtikrintai. Lietuvoje drąsiai sakysime – mes tai padarėme. Vesiolyj kapinėse buvome galingi: virto stori medžiai, buvo patraukti du didžiuliai rąstai, pastatytas naujas kryžius ir atstatyti seni, išvalyti kapeliai, visa teritorija aptverta tvora ir iškelta Lietuvos vėliava. Liudas čia užkasė savo draugų įteiktus gintarėlius. Ir mes palikome šią vietą. Gražesnę. Lietuviškesnę. Palikome joje ir daug, daug meilės.

Irkutskas

Lietuvių bendruomenės namuose „Švyturys“ mus pasitiko ne tik geranoriški lietuviai, nešini šiltomis bandelėmis, bet ir ausiai maloni lietuvių kalba. Gal kiek ir primiršta, bet dėl šios priežasties jų sakiniai tokie apgalvoti, užtikrinti, su tiek daug prasmės. Apkabinimai. Čia jie tokie nuoširdūs.